

Jaké hlavní změny pro činnost insolvenčního správce přinesla rekodifikace soukromého práva ?

1. Základní rekodifikační předpisy

Pilíře nové úpravy civilního práva, účinné od 1. 1. 2014, spočívají jak na předpisech hmotněprávních, tj. občanském zákoníku (zák. č. 89/2012 Sb., dále též jen OZ) a zákonu o obchodních společnostech a družstvech (zák. č. 90/2012 Sb., dále též jen ZOK), tak na jim odpovídající regulaci procesní, tj. zákonu o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (zák. č. 304/2013 Sb., dále též jen ZVR) a zákonu o katastru nemovitostí (zák. č. 256/2013 Sb., dále též jen ZKN). Pro vztahy s mezinárodním prvkem dále na zákonu o mezinárodním právu soukromém (zák. č. 91/2012 Sb., dále též jen ZMPS). Z pohledu právní teorie se změnilo pojetí některých dříve zažitých institutů do podoby, která sice důvodně vyvolává otázky o jejich utilitě stejně, jako nutnost či užitečnost rekodifikace samotné, nicméně jde již o realitu, s níž je třeba se vypořádat. Odpověď na nadepsanou otázku je proto v následujícím textu koncipována z úhlu pohledu insolvenčního správce tak, jak nová reglementace dopadá či může dopadat na výkon jeho funkce, a to především při přezkumu přihlášených pohledávek, soupisu majetku do podstaty a jeho kapitalizaci v rámci výkonu dispozičního oprávnění. Jde o výčet pro základní orientaci a myšlenkové usazení rekodifikačních změn povahy pro úpadek zásadní, nikoli úplný sumář, neboť novot je mnohem více a zhodnocení reálných dopadů jejich aplikace by mohlo být zadáním pro nejméně několik nejbližších let.

Pro úplnost je na místě zmínit i zákon o zvláštních řízeních soudních (zák. č. 292/2013 Sb., dále jen ZŘS), který si klade ambice být speciálním civilním procesním předpisem vůči občanského soudního řádu (zák. č. 99/1963 Sb., dále jen OSŘ) a komplexně upravovat řízení nesporná, 1) ovšem není tomu tak. Důvodová zpráva k návrhu ZŘS jako bohužel většina současných důvodových zpráv k novým předpisům, sterilně, avšak obsáhle namísto skutečného zdůvodnění potřeby takto pojaté nové právní úpravy, ponejvíce hýčká ego předkladatelů a jejich pocit z odvedené práce odkazy do historie, zahraničí i na genderovou vyváženost s obecným závěrem, že norma nekoliduje s ústavním pořádkem, mezinárodními smlouvami ani požadavky Obecných zásad pro hodnocení dopadů regulace (RIA). Není z ní však patrné, jaká praktická potřeba odůvodňuje tento způsob práce s legislativními texty, neboť tvůrci ZŘS se spokojili s vyjmutím některých pasáží z OSŘ, aby je pomocí stejných či obdobných slov přenesli do ZŘS a řekli jimi totéž. Výsledek legislativní amputace pak postavili na záda OSŘ (viz. § 1 odst. 2 ZŘS) a pokusili se vzápětí vzbudit dojem, že tomu tak není objevením Ameriky v odstavci následujícím. (Pokud tím ovšem neměla být *expressis verbis* stvořena nová kategorie vztahu právního předpisu k jinému jakožto zákon vedlejší, tedy *lex accidentalis* .) Takový proces pak důvodová zpráva glorifikuje celkovým zjednodušením a zrychlením civilního procesu, k čemuž by nepostačovala pouhá novelizace OSŘ, který by se tím stal ještě více nepřehledným. 2) Přitom počet změn věcných jakožto nových řízení, upravených ZŘS ve vazbě na OZ, činí pouze 4 z celkových 23, jež ZŘS typologicky upravuje. 3) Pokládám proto za čestné vůči čtenářům této poradny přiznat, že moje intelektuální vybavení, snaha orientovat se v právním řádu alespoň natolik, abych si mohl dovolit pokusit se odpovědět na dotaz v nadpisu, ani dosavadní praktické zkušenosti při aplikaci práva, mi bohužel nedávají kultivovanou odpověď na otázku, k čemu je ZŘS dobrý.

2. Občanský zákoník a základní koncepční změny

2.1. Právní osoby mají právní osobnost (§ 118 OZ) nejsou však svéprávné, nemohou samy jednat a zastupují je při tom jejich statutární orgány (§ 161 OZ), jimiž mohou být i osoby právnické (s výjimkou předsedy správní rady či statutárního ředitele akciových společností s monistickým systémem vnitřní struktury, kde § 461 odst. 2 a 463 odst. 2 ZOK připouští jen osoby fyzické). Ve smlouvách proto bude třeba např. při převodech majetku z podstaty na osoby právnické označovat, že nabyvatel nejedná prostřednictvím statutárního orgánu, ale že je jím zastoupen.

2.2. Právní jednání nahrazuje dosavadní pojem právní úkon, přičemž není v OZ definováno, zákon popisuje pouze jeho účinky (§ 545 OZ) s preferencí platnosti před neplatností (§ 574 OZ). Podle důvodové zprávy k návrhu OZ jde o záměr, přičemž jiný pojem je zvolen z důvodu odstranění nepřiléhavého výrazu *úkon*, přejatého do zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, který OZ zrušil, ze slovenského jazyka jako relikv totality, následek poválečné unifikace českého a slovenského práva dle zmíněnému předpisu předcházejícího zák. č. 141/1950 Sb., občanského zákoníku a tudíž pro soudobý předpis nevhodný. 4) Slovo *úkon* však v našich poměrech poměrně zdomácnělo, používá se běžně i nad rámec právních textů v češtině obecné i spisovné a ani běžnému spotřebiteli nečiní obtíže pochopit jeho význam. Tento jazykový purismus proto působí poněkud anachronicky, zejména pokud si připustíme, že ne všechna slova pocházejí z češtiny a přesto mají v naší komunikaci své místo. Lze předpokládat, že i tvůrci zákona používali při své práci telefon nebo automobil a mohli si zpříjemnit den espresem, špagetami či knedlíky, aniž by bylo nutné pojmenování těchto věcí měnit do podoby, která brusiče 5) nebude nemístně zneklidňovat.

2. 3. Neplatnost není nicotnost, u níž se vůbec o právní jednání nejedná, neboť chybí existence či vážnost vůle jednající osoby, a proto se k takovému chování nepřihlíží (§ 554 OZ). Projevy nicotné z důvodů neurčitosti či nesrozumitelnosti jsou však fikcí považovány za právní jednání, pokud si jej strany dodatečně vyjasnily (§ 553 odst. 2 OZ). Zákon však pro takovou konvalidaci *sui genesis* nepředepisuje ani formu, ani lhůtu, čímž nabourává právní jistotu všech třetích osob nad rámec kontrahentů, včetně insolvenčního správce např. při přezkumu pohledávek přihlášených věřitelů či vymáhání pohledávek dlužníka.

2. 4. Věcí je vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí (§ 489 OZ), tedy nejen věc hmotná, ale i nehmotná (§ 496 odst. 2 OZ), jakou je např. pohledávka, cenný papír, podíl v obchodní korporaci. Právě u těchto položek soupisu majetkové podstaty se podle nové právní úpravy jedná o věci movité nehmotné.

2.5. Stavba je součástí pozemku, což je vyjádřením klasické zásady římského práva, že povrch ustupuje půdě (*superficies solo cedit*, § 506 OZ). Při soupisu nemovitých věcí do majetkové podstaty je proto na místě označit pozemek a v případě, že je zastavěn, dále uvést, že jeho součástí je stavba a tuto specifikovat (číslem popisným, evidenčním či uvedením údaje, že jí přiděleno nebylo). Stavbu však lze vybudovat na cizím pozemku, k čemuž slouží právo stavby (§ 1240 OZ), které zákon pojímá jako věc nemovitou, zapisovanou do katastru nemovitostí (§ 3 odst. 1 písm. f) ZKN). Součástí takové věci je pak stavba, vybudovaná na cizím pozemku z titulu práva stavby (§ 1242 OZ). Rostlinstvo vzešlé na pozemku je jeho součástí (§ 507 OZ) a není proto třeba jej v soupisu detailně popisovat.

2. 6. Základní zásady OZ jsou retroaktivní, a to právě (§ 1 - § 14 ve spojení s § 3030 OZ), kdy se jich užije i na právní vztahy, vzniklé před 1. 1. 2014 a řídící se předchozí úpravou. V nich je mj. chráněna poctivost i dobrá víra jednajících osob a konstruována vyvratitelná domněnka jejich existence (§ 7 OZ, srov. dále již pro vztahy vzniklé po účinnosti OZ ochranu dobré víry nabyvatele věcného práva zapisovaného do veřejného seznamu v § 984 odst. 1 OZ). Jak při přezkumu přihlášených pohledávek, tak i při uplatňování pohledávek dlužníka je proto třeba brát na tuto zpětnou účinnost OZ zřetel.

2.7. Ustanovení OZ jsou zásadně dispozitivní (§ 1 odst. 2 OZ) a lze se od nich dohodou odchýlit, nezakazuje – li to zákon výslovně, což se týká např. dobrých mravů, veřejného pořádku, věcí statusových a ochrany osobnosti (tamtéž za středníkem), absolutních práv (tj. věcných - § 978 OZ) a tradiční ochrany nájemce bytu či domu k zajištění bytových potřeb (§ 2235 odst. 1 in fine OZ). Taková koncepce smluvní volnosti samozřejmě dává stranám křídla, na straně

2.8. Insolvenční správce nese odpovědnost za svoje jednání s potřebnou znalostí a pečlivostí (§ 5 odst. 1 OZ), což je obecný stavovský či profesní požadavek odborné péče, přičitatelné k tíži osob, vystupujících jako profesionálové v určitém oboru. Zákon dále zakládá vyvratitelnou domněnku nedbalosti při nepoužití zvláštních znalostí či dovedností a odpovědnost za škodu z toho vzniklou bez možnosti její moderace soudem (§ 2912 odst. 2, § 2953 odst. 2 OZ). Tato hlediska mohou hrát významnou roli při řádném plnění povinností správce při plné správě majetku (§ 1409 OZ), jakou správa majetkové podstaty v rozsahu vymezeném v § 230 insolvenčního zákona typicky bude.

2. 9. Nová úprava přináší ochranné instituty pro smluvní strany s ohledem na jejich charakter, postavení či okolnosti kontraktu. Jde o možnost soudního určení rozsahu plnění dle spravedlivého uspořádání tam, kde je právní jednání neplatné pro rozpor se zákonem právě ve stanovení rozsahu (§ 577 OZ), domáhat se obnovení jednání o smlouvě v důsledku změny okolností zakládající hrubý nepoměr v postavení stran po jejím uzavření, opět se soudní ingerencí do obsahu závazku (§ 1765, § 1766 OZ), požadovat zrušení smlouvy pro neúměrné zkrácení některého kontrahenta (§ 1793 OZ), neúčinnost ustanovení obchodních podmínek, které nelze rozumně očekávat (§ 1753 OZ), nepřihlížení k doložkám adhezních smluv, které lze přečíst se zvláštními obtížemi či nesrozumitelným, potažmo jejich neplatnost pro zvláštní nevýhodnost (§ 1800 OZ). Primárně je takto chráněna slabší smluvní strana (§ 433 odst. 2 OZ), ovšem právě vyjmenované mechanismy mohou při splnění zákonných předpokladů sloužit jako záchranné brzdy pro kteréhokoli účastníka. Insolvenční správce je může využít nejen při přezkumu přihlášených pohledávek, ale případně kombinovat s možností odmítnout plnění synallagmat, danou mu ustanovením § 253 insolvenčního zákona.

3. Zákon o obchodních společnostech a družstvech

3.1. Obchodní korporace jsou obchodní společnosti a družstva, jejich základní typologie je zachována (§ 1 ZOK). Za zásadní koncepční změny je možné označit připuštění vícero podílů (i jejich druhů) na kapitálové společnosti pro jediného společníka (§ 32 odst. 1 ZOK), novou minimální výši vkladu společníka do s.r.o., která činí 1,-Kč (§ 142 odst. 1 ZOK), možnost, aby podíl v s.r.o. představoval kmenový list jako cenný papír na řad (§ 137 ZOK) a volbu pro zakladatele a.s. mezi monistickým a dualistickým systémem její vnitřní struktury (

§ 250 odst. 2 písm. f), § 435, § 456 ZOK). Zejména u vkladů do s.r.o. lze označit tento počin zákonodárce za zdařilý, neboť dosavadní praxe u nejfrekventovanější formy obchodní společnosti často vytvářela fiktivní výši základního kapitálu bez skutečné vypovídací hodnoty o jejím majetku, a to bez ohledu na zákonem předepisované nejnižší limity vkladů.

3. 2. Zisk ani jiné platby z vlastních zdrojů obchodní korporace či zálohy na ně nelze vyplatit bez testu insolvence (§ 40 odst. 1 ZOK), což je vyjádřením logické potřeby její ekonomické stability. Z pohledu insolvenčního správce může mít zásadní význam, pokud před rozhodnutím o úpadku korporace došlo k takovým výplatám, a to jak z pohledu úpadkové kauzality, tak odpovědnosti členů statutárních orgánů za výkon jejich funkce.

3.3. Členové orgánů (tj. statutárních a dozorčích) obchodní korporace v úpadku mají restituční povinnost ohledně přijatých plnění za období 2 let zpětně (§ 62 ve spojení s § 70 ZOK), pokud neučinili za účelem odvrácení úpadku vše potřebné a rozumně předpokladatelné. Pokud výkon jejich funkce k němu dokonce vedl (což může být s ohledem na konkrétní případ skutkově totéž), soud bez návrhu rozhodne o jejich vyloučení vykonávat funkci člena statutárního orgánu jakékoli obchodní korporace (§ 63 ZOK). Soud dále může dokonce rozhodnout, že tyto osoby ručí za dluhy korporace (§ 68 ZOK). Pro insolvenčního správce se tím otevírá dosud nevídaný prostor jak hmotněprávní, tak procesní nejen ke zvětšení rozsahu majetkové podstaty, ale i k fatálním následkům pro k těmto plněním povinné osoby, neboť v posledně uvedeném případě zákon neobsahuje časový, věcný limit ani jiný limit pro dluhy, za něž lze ručení soudem zřídit a vyvstává tak otázka přiměřenosti nové úpravy. 6)

3.4. Členové statutárních či dozorčích orgánů mají volnější pozici při uzavírání smluv s dotyčnou obchodní korporací. ZOK nepřevzal úpravu dle § 196a zák. č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, stanovující některé podmínky pro vnitřní obchodování, jejichž nesplnění stíhá dosavadní judikatura absolutní neplatností předmětných právních úkonů. Nově jsou v tomto smyslu omezeni pouze zakladatelé či akcionáři, kteří v průběhu dvou let od vzniku akciové společnosti na ni převádí majetek převyšující 10 % upsaného základního kapitálu, kdy je korporace chráněna před nabytím za cenu nepřiměřeně vysokou (§ 255 ZOK). Ovšem ani nedodržení požadavků zmíněného ustanovení nezakládá neplatnost takového právního jednání, ale dotyčný akcionář je povinen částku nad rámec ceny obvyklé společnosti vrátit. Zde je opět prostor pro insolvenčního správce v případě úpadku akciové společnosti ke zjištění, zda taková situace nastala a v kladném případě vymáhání přeplatku do majetkové podstaty.

3. 5. Squeeze out může být pro hlavního akcionáře povinný, zákonná hranice alespoň 90% akcií, s nimiž je spojen podíl na hlasovacích právech v akciové společnosti zůstává zachována. Nad rámec práva hlavního akcionáře domáhat se nuceného přechodu účastnických cenných papírů na něj podle § 375 ZOK, je nově v § 395 ZOK recipročně zakotvena povinnost cenné papíry od minoritního akcionáře na jeho žádost odkoupit postupem dle povinného veřejného návrhu smlouvy (§ 327 a násl. ZOK). Potřeba takové změny pozic bohužel není v důvodové zprávě k návrhu ZOK nijak osvětlena, ač zasahuje do postavení akcionářů zcela zásadně. Je faktem, že akcionář menšinový vahou svých hlasů chod v korporaci zpravidla nemůže významně ovlivnit. Při nuceném přechodu však dostává vždy přiměřené protiplnění v penězích, kdy akcionář hlavní si nejprve opatří dostatek finančních zdrojů a teprve poté proceduru v závislosti na své ekonomické situaci spustí. V opačném případě však musí konat v krátkých zákonných lhůtách pod sankcí odpovědnosti za škodu (§ 329 odst. 1, 2 ZOK), a to pouze v návaznosti na žádost minoritního akcionáře.

Je povinen tímto postupem nabyt akcie, s nimiž se jeho vliv v korporaci ani dividendy nijak významně nezvyšují. Pokud se zamyslíme nad dopady celého procesu, jsou způsobitelné hlavně akcionáři způsobit finanční zátěže či vznik dluhů, jejichž vypořádání je v lepším případě pouze obtížné, v horším pak mohou být pro jeho další fungování fatální. I ochrana menšin má jako vše ostatní své hranice a je – li nemístná, vede k právě popsaným efektům. ZOK se zde nijak nezabývá průmětem do práva úpadkového, protože se na některé ze stran squeeze outu s právy i povinnostmi, které pro něj ZOK přináší, může ocitnout i insolvenční správce, zahrne – li do majetkové podstaty akcie.

4. Zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob

4.1. Veřejný rejstřík je rejstříkovým soudem veden v elektronické podobě a zdarma dostupný prostřednictvím webové stránky. 7) Tvoří jej nejen rejstřík obchodní, ale dále spolkový, nadační, ústavů, společenství vlastníků jednotek, obecně prospěšných společností (§ 1 odst. 1 ZVR) a zmíněným dálkovým přístupem je možné nahlížet i do sbírky listin. Pokud lze zákonodárci přiznat v rámci rekonstrukce soukromého práva užitečný počín, je to právě publicita a mnohost rejstříkových údajů, což je nejen z pohledu insolvenčního správce praktický základní informační zdroj o subjektech, s nimiž vstupuje do kontaktu.

4. 2. Principy formální a materiální publicity zapsaných údajů zůstávají zachovány (§ 3, § 8 ZVR), novinkou je aktivní legitimace osoby, mající právní zájem na zápisu, podat návrh, a to v případě prodlení osoby povinné tak učinit po dobu alespoň 15 dnů (§ 11 odst. 3 ZVR), což může insolvenční správce využít při změnách u dlužníka, které zápisu podléhají. Nejde zde o řízení ex offio ani podnět k jeho zahájení (v tom je nová právní úprava konstantní s předcházející). Praktický se jeví **zápis notářem** (§ 108 a násl. ZVR), ovšem podmínky k jeho realizaci v praxi dány nejsou a zůstává proto dosud v rovině vizionářské.

5. Zákon o katastru nemovitostí

5. 1. Zápisy do katastru se provádějí vkladem, záznamem či poznámkou (§ 6 ZOK), zásadní je rozšíření výčtu práv a skutečností k nim se vztahujících, obsažených v § 11 odst. 1 ZOK. Princip zápisů zůstává zachován, včetně nemožnosti podat opravný prostředek proti rozhodnutí o povolení vkladu a připuštění toliko správních žaloby v případě opačném (§ 18 odst. 4, 5 ZKN). Systematika zápisů je však odlišná, vkládají se práva primární (především věcná), záznam se provádí ohledně odvozených (hospodaření, užívání, správa – viz. § 19 ZKN), poznámka se pak týká všech ostatních skutečností, především zasahujících či omezujících vlastníka ve výkonu práva k nemovitostem, či těch, které vlastnictví zpochybňují a zásahy přinést mohou (§ 19 a poznámka spornosti dle § 24 ZKN), jakož i stavby, která není součástí pozemku. Poznámkou se zapisuje i vyznění insolvenčního správce o soupisu nemovitostí ve vlastnictví jiné osoby, než dlužníka, do majetkové podstaty (§ 19 odst. 1 písm. h) ZKN) a úpadková rozhodnutí insolvenčního soudu k osobě dlužníka dle § 25 odst. 1 písm. c) a d) ZKN.

5.2. Dlužno připomenout, že zánik závad váznoucích na nemovitostech zpeněžením z majetkové podstaty dle § 285 odst. 1 písm. b) insolvenčního zákona insolvenční správce nepředkládá katastrálnímu úřadu, ale vydává o tom nabyvateli potvrzení dle § 300 in fine cit. zák., aby tomu odpovídající zápisové řízení zahajovali sami. Jediným smyslem této zátěže nabyvatelů je zpoplatnění řízení o výmaz (typicky zástavních) práv k nabytým nemovitostem, které se provádí dle ZKN vkladem, kdežto předcházející právní úprava se

spokojila se záznamem zániku, který poplatkové povinnosti nepodléhal. Zákodárce tak s citem sobě vlastním myslí na fiskus, bez něhož by nebylo ani na legislativní činnost.

6. zákon o mezinárodním právu soukromém

6.1. Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním dlouhodobě vykazoval i přes jednadvacet novelizací jev, který soudobé legislativce dráždí snad nejvíce : fungoval. Není tedy divu, že jej ZMPS jako jeden z kmenových rekonifikačních předpisů zrušil. Nepřichází s ničím v zásadě novým, výslovně popisuje prostor, který je tuzemským kolizním normám vymezen s ohledem na komunitární právo a činí tak poněkud nadbytečně, neboť tyto hranice jsou dány právě předpisy, na které § 2 ZMPS odkazuje.

6. 2. Pro úpadková řízení má význam ustanovení § 111 ZMPS, která vymezuje majetek dlužníka nacházející se v cizině, dotčený řízením, k němuž je příslušný český soud (odst. 1) a umožňuje vést insolvenční řízení českým soudům ohledně majetku dlužníka nacházejícího se v tuzemsku, má – li zde svoji provozovnu (odst. 2). Citované ustanovení odkazuje na Nar (ES) c r k návrhu ZPMS doplnit právě o majetek dlužníka v cizím státě, který není členem Evropské unie a dále o dlužníky, kteří nejsou příslušníky členských států, ale mají na našem území provozovnu a taktéž majetek. V ustanoveních § 112 až § 116 ZMPS je řešen v podstatě konzistentně z úpravou dle zmíněného zák. č. 97/1963 Sb., úpadek finančních institucí a pojišťoven.

7. Insolvenční zákon zůstává dle dostupných informací k 1. 1. 2015 ušetřen zásadních, systémových, harmonizačních, technických či jinak adjektivy okrášlených novel. Nemyslím, že by to byla chyba a dovolím si popřát všem, kteří svoji pozornost dokázali přimít až k této pasáži, hezké vánoce a bystrou mysl. I v novém roce se bude hodit.

JUDr. Daniel Ševčík, Ph.D.
advokát, insolvenční správce
prezident Asociace insolvenčních správců, o.s.

Odkazy :

1) *Důvodová zpráva k návrhu ZŘS, str. 2 a 3 (Sněmovní tisk č. 931/0)*

2) *tamtéž*

3) *tamtéž, str. 10 a násl.*

4) *Důvodová zpráva k návrhu OZ, str. 684 (Sněmovní tisk č. 362/0)*

5) *Brusičství jazyka : konzervativní směr, soustřeďující se při kultivaci a tříbení jazyka hlavně na potlačování prostředků nových, jehož projevem bylo vytváření slov, jejichž*

praktická použitelnost budila přinejmenším rozpaky, např. pyskočistec (kapesník), krmovařík (kuchař) či skokotnosta (taneční mistr). V českých zemích bylo brusičství rozšířeno zejména od poloviny 19. století do 30. let 20. století. Hlavní zásluha na překonání brusičství je připisována Janu Gebauerovi. Pevně věřím, že další legislativní počiny našeho zákonodárce se takových metod vystříhají.

6) *Bliže viz. Insolvenční poradna, Konkursní noviny č. 2/2014, str. 18, 19*

7) *<https://or.justice.cz/ias/ui/registrik>*